

Л.Ф. Омельченко,
доктор філологічних наук, професор
(Київський національний лінгвістичний університет);
Л.Ф. Соловійова,
кандидат філологічних наук, доцент
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ЛЕКСИЧНА СЕМАНТИКА І СТРУКТУРА АНГЛІЙСЬКИХ СКЛАДНИХ І СКЛАДНОПОХІДНИХ ЛЕКСЕМ ІЗ СУФІКСОМ -ER

Стаття присвячена лексичній семантиці та аналізу структури англійських складних і складнопохідних лексем із суфіксом -er. У статті розглянуто моделі утворення похідних іменників, де зазначений суфікс вважається одним із найпродуктивніших для позначення особи.

Актуальність звертання до проблем словоскладання (у першу чергу до його семантичних аспектів) обумовлена необхідністю розширити і укріпити теоретичну базу для подальшого дослідження семантики складного і складно похідного слова, що найбільш плідно може проводитися в рамках такого напрямку, який можна назвати семантико-орієнтовна композитологія [1: 7].

Дослідження вказаних найменш вивчених синхронно-релевантних лексем заповнює існуючі проблеми системного опису номінативних, експресивних і комунікативних функцій класичних та неправильних композитів у структурно-семантичній системі словоскладання і парасинтезу.

Незважаючи на величезну кількість робіт із найрізноманітніших аспектів складного слова спостерігається деяке відставання в постановці і дослідженні власне семантичних проблем складних і складнопохідних лексем із суфіксом -er [2: 54-67; 3; 4; 5].

Слід відзначити, що у дисертаційній праці Т.В. Гончарової розширюються теоретичні здобутки когнітивної ономазіології та функціональної композитології у напрямі осмислення ціннісних імперативів культури в теорії словотвірної номінації [5: 3].

Актуальність дисертаційного дослідження Т.В. Гончарової зумовлена його спрямованістю на інтеграцію структурно-семантичного, аксіологічного й ономазіологічного підходів до аналізу агентивних номінативних одиниць із формантом -er, що дозволить визначити основу вторинної номінації як процесу, виявити напрямки аксіологічних переосмислень семантики цих одиниць та джерела утворення нових номінацій на позначення людини як діяча [5: 1].

Проведений Т.В. Гончаровою контент-аналіз оцінної семантики агентивних номінації за протиставленням позитивне/негативне дав змогу виділити одиниці з нейтральною, меліоративною та пейоративною оцінкою. Меліоративні одиниці в кількісному відношенні становлять 14% від загального корпусу з 950 агентивних номінативних одиниць із формантом -er та 30% – від аксіологічно маркованих. Пейоративні одиниці в кількісному відношенні – 32,2% від загального корпусу агентивних номінативних одиниць з формантом -er та 70% – від аксіологічно маркованих [5: 13].

О.І. Смирницький пише: "Суттєва особливість продуктивних афіксів – не їх вживання, а здатність до створення необмеженого числа нових слів, зрозумілих для всіх, хто говорить даною мовою і, зокрема, здатність до утворення "потенційних" слів" [6: 106].

Особа може бути названа за дією, здійснення якої не є для неї постійною ознакою. Особу можна буде назвати за цією дією тільки в момент її здійснення.

Таким чином, стадія максимальної продуктивності суфікса із значенням діяча характеризується також специфічною ознакою похідних імен – здатністю позначати діяча в момент здійснення ним дії.

Усе вище сказане свідчить про те, що найбільш універсальним словотворчим засобом є суфікс -er. З усіх активних суфіксів він є найпродуктивнішим для позначення будь-якої особи за її професією, спеціальністю чи за якою-небудь іншою ознакою. Слова з суфіксом -er можуть позначати представників різних наук, осіб за їх походженням, з певної місцевості тощо. За допомогою цього суфікса творяться також слова на позначення тварин і комах. Велику групу становлять слова, які являють собою назви знарядь дії, різних інструментів, приладів та апаратів [7: 125-126].

Хоч іменники, які утворені за допомогою суфікса -er, поділяються на ряд семантичних розрядів, ми (слідом за Т.Г. Янукян [7: 132]) не вважаємо цей суфікс полісемантичним. Не можна його вважати і омонімічним, якої думки дотримується П.М. Карашук [8], розмежовуючи суфікси-омоніми -er₁ з агентивним значенням і -er₂ із знаряддевим значенням. Ми (слідом за Т.Г. Янукян) вважаємо, що наявність різних семантичних груп утворень з суфіксом -er зумовлена не різними його значеннями, а різним характером основи. Цієї думки дотримується і О.Б. Шахрай [9: 131].

У сучасній англійській мові, особливо в останнє десятиліття, спостерігається активний процес утворення як складних, так і складнопохідних іменників із суфіксом -er, що утворенні за моделями n+(v+er) (*atom-smasher, pen-pusher, bridgebuilder, earthshaker, leg-puller*); (n+n)+er (*beachcomber, keynoter, head-liner*); (a+n)+er (*free-styler, golden-ager, high-riser*). Складні іменники з останнім (який стоїть перед суфіксом -er) дієслівним компонентом, що розглядаються нами, являють собою досить велику групу слів (4240 одиниць), що належать до різних стилістичних шарів лексики і виражають найрізноманітніші поняття, пов'язані з різними галузями суспільного, господарського, культурного життя людини, науки, техніки, побуту, спорту і

т. ін. Наприклад: *moonclawler* 'місяцехід'; *headteacher* 'директор школи'; *headworker* розм. 'робітник розумової праці'; *first-rater* спорт. 'яхта', 'судно першого класу'; *first-nighter* театр. розм. 'завсідник', 'постійний відвідувач театральних прем'єр'; *first-offender* 'засуджений в перший раз'; *bone-shaker* 'старий автомобіль'; *freeholder* іст. 'вільний землевласник', 'фрігольдер'; *teen-ager* 'підліток'; 'юнак' або 'дівчина'; *teeny-bopper* прост. 'дівчинка-підліток'; *bobby-soxer* 'дівчинка-підліток'; *sera-robber* 'морський розбійник', 'пірат'; *strike-fighter* ав. 'штурмовик'; *slumdweller* 'мешканець нетрів'; *box-holder* 1. 'абонент ложі' (у театрі, на стадіоні; часто по підписці); 2. 'абонент поштового ящику'; *eye-winker* 1. 1) 'вія'; 2) 'повіка'; 2. 'смітинка в оці'; *hot-gospeller* перев. ірон. 'проповідник-євангеліст'; *high-riser* амер. 'багатопверхова будівля', 'висотна будівля'; *baby-minder* = *baby-sitter* (*child-minder*) 'няня або дівчина-школярка, що приходить і залишається з дітьми за плату' (*The first national study of backstreet babysitting – Childminder – to be published this week states that the registered childminders care for about 100,000 underfives /Morning Star, 1979, Sept. 19*).

З точки зору характеру основ, які утворюють структурно-складні одиниці з формантом -er, останні розпадаються на дві групи. У першій виділяються структури типу "основа іменника + основа дієслова", наприклад: *curtain-raiser* 'невеличкі п'єси, які йдуть перед основною п'єсою'; *shop-walker* 'службовець, який спостерігає за покупцями' (особливо в магазинах самообслуговування); *strap-hanger* 'пасажир, який стоїть' (в автобусі, метро); *speech-maker* 'той, хто виступає з промовою', 'оратор' (часто ірон.); *money-lender* 'лихвар'; *money-changer* 1. 1) 'мінjala'; 2) мор. 'баталер'; 2. перев. амер. 'крамар'; *bone-braker* 'лікар'; *shop-lifter* 'магазинний злодій'; *shop-breaker* 'магазинний злодій'; *book-hunter* 'збирач рідких книг'; *book-maker* 1. 'компілятор'; 2. 'букмекер'; *thanksgiver* 'той, хто дякує'; *history-maker* 'творець історії'; *weight-watcher* 'той, хто слідкує за своєю вагою'; *crowd-puller* 'видовище, яке привертає публіку'; *people-mover* 'пасажирський маршрутний транспорт'; *slumdweller* 'мешканець нетрів'. У другій структурній групі виділяються складнопохідні лексеми моделей:

1) (n+n) + er; 2) (a+n) + er. 1) *rail-roader* амер. 1. 'залізничник'; 2. 'власник залізної дороги'; *machine-gunner* 'кулеметник'; *car-topper* 'човен, який перевозять на даху автомобіля'; 2) *double-decker* 'двоюрисний автобус'; *slow-milker* 'с.-г. корова, яку важко доїти'; *whole-timer* 'робітник, який працює повний робочий день або повний робочий тиждень'. І, на решті, існує декілька слів, структурні відношення основ яких трохи інші. Наприклад: *go-getter* 'пробивна людина', амер. розм. 'енергійний, успішний ділок'; *do-gooder* (= *well-doer*) 1. 'людина обов'язку'; 2. 'благодійник'; *well-wisher* 'прихильник'; *hard-finisher* 'бігун, який різко фінішує'; *first-nighter* театр. розм. 'постійний відвідувач театральних прем'єр'.

Із "Дополнения к Большому англо-русскому словарю" (1980) [10] нами вилучено численний корпус лексем (197 одиниць), із них побудованих за моделями: n + (v + er) – 124, (n + n) + er – 37, (a + n) + er – 26, за іншими моделями – 10 (наприклад, *one-piecer*, *one-liner*, *three-wheeler*, *all-nighter*, *no-hoper*, *nine-to-fiveer*, *rank-and-filer*, *rainbow-chaser*). Наприклад, *one-liner* амер. 'гострота'; *one-piecer* 'одяг із однієї речі'; 'плаття'; 'комбінезон' (на відміну від костюма); *three-wheeler* 1. 'трюхоколісний автомобіль'; 2. 'трюхоколісний велосипед'; 3. 'мотоцикл з коляскою'; *nine-to-fiveer* жарг. 'службовець' (з повним робочим днем); *rank-and-filer* 'рядовий представник' (професії і т. ін.), 'рядовий член організації', 'звичайна людина'; *no-hoper* австрал. розм. 'повний невдаха'; (n + n) + er – *backpacker* 1. 'турист, який іде пішки'; 2. 'альпініст'; *eye-liner* 'косметичний олівець для підфарбовування очей'; *freightliner* 'поїзд для контейнерних перевезень'; *Keystoner* амер. 'мешканець "ключового" штату' (жартівливе прізвисько мешканця або уродженця штату Пенсільванія), 'пенсільванець'; *kindergartener* 'дитина, що відвідує дитячий садок'; *night-porter* 1. 'нічний порт' (в готелі); 2. 'нічний вахтер'; *skytrooper* військ. розм. 'десантник-парашутист'; (a + n) + er – *golden-ager* евф. 'людина у зрілому віці', 'людина, що знаходиться на покої'; *high-ranker* проф. 'високо посадова особа', 'велика людина', 'великий начальник'; *high-schooler* 'учень середньої школи'; 'школяр'; *soft-soaper* 'підлесник', 'підлабузник'.

Основну масу слів, які ми аналізуємо, складають іменники, між компонентами яких існують об'єктні відношення (див. також Б.В. Пупченко [3: 14-16]). Так, наприклад, в "Дополнении к Большому англо-русскому словарю" (1980) зареєстровано корпус із 124 слів моделі n + (v + er): *hip-huggers* вжив. з дієсл. в множ. 'брюки, які облягають, з поясом нижче талії'; *head-hugger* 'жіночий головний убір, який облягає голову'; 'чалма', 'тюрбан'; *hum-bucker* 'радіоподавач фону' (гудіння); *king-maker* 'впливова особа, від якої залежать призначення на високу посаду'; *bedwarmer* 'металева постільна грілка'; *faith-healer* 'знахар, який лікує хворих молитвами і накладанням рук'; *bean-shooter* 'духова гвинтівка, яка стріляє бобами' (іграшка); *gas-guzzler* амер. 'неекономічний автомобіль'; *bushwhacker* 'снайпер'; *cattle-rustler* 'викрадач тварин'; *doom-watcher* несхв. 'похмурий песиміст'; *sand-bender* 'рослина, яка укріплює піски'; *scripture-reader* 'людина, яка читає Біблію для неграмотних, поранених і т. ін.'; *schoolkeeper* 'завідувач господарством учбового закладу'.

Структурно-складні слова з формантом -er функціонують в англійській мові в одному, двох (рідше в трьох) близьких або опосередкованих значеннях. Регулярними є приклади метонімічного і метафоричного переносу значень у структурно-складних лексем з формантом -er, які відбуваються за регулярними видами асоціативного зв'язку або типовими для англійської мови парними комбінаціями значень. Чим більше існує слів, значення яких розрізняються однією і тією ж семантичною асоціацією, тим регулярнішим є такий тип багатозначності. Однією з відмінних рис складних і складнопохідних лексем із кінцевим формантом -er є їх здатність поєднувати в одному слові значення особи, механізму, різних речовин, нематеріального агента (*dish-washer* 'мийник', 'посудомийна машина'; *glass-cutte* 'скляр', 'алмаз для різки скла'; *left-hander* 1. 'лівша'; 2. 'боксер-лівша'; 3. 'удар лівою рукою'; *bread-winner* 1. 'годувальник' (сім'ї); 2. 'заняття'. 'ремесло', 'джерело існування'; *noise-maker* 1. 'шумний гуляка'; 2. 1) 'джерело шуму' (фабрика, трамвай і т. ін.); 2) 'пронизливо-

голосний інструмент', 'гудок', 'свисток', 'транзистор' і т. ін.; *trendsetter* 1. 'законодавець моди' (перен.); 2. 'еталон нової моди' (нова лінія, нова течія і т. ін.); *beach-comber*; 1. 'океанська хвиля, яка набігає на берег'; 2. 1) '(білий) мешканець тихоокеанських островів, який перебивається випадковою роботою'; 2) 'особа без певних занять'; 'трактирний жебрак'; бич; *third-rater* розм. 1. 'річ третього сорту'; 2. 'третій сорт' (про людей); *back-hander* 1. 1) 'удар тильною стороною руки', 'навідмаш'; 2) жарг. 'зрадницький удар'; 'ніж в спину', 'підніжка'; 2. розм. 'зайва склянка (вина)'; 3. 'підмайстер коваля'; *head-liner* амер. розм. 1. 'той, хто виконує, веде (центральний) номер програми'; 2. 'популярний актор, зірка екрану і т. ін.'; *book-holder* 1. 'підставка для книги', 2. театр. заст. 'суфлер'; *newsmaker* амер. 1. 'людина, про яку варто писати (в газеті)'; 'цікава або відома особистість'; 2. =*newsbreak* 'інформаційний привід'; 'подія, яка заслуговує висвітлення в друці'; 'цікава подія або пригода'; *peacemaker* 1. 'примирювач', 'миротворець'; 2. жарт. 1) 'револьвер'; 2) 'військове судно').

Поєднання значень особи або механічного діяча є характерним для слів, які зустрічаються в науковому і технічному текстах: *body-builder* 1. спорт. 'культурист'; 2. 'тренажер'; 3. 'поживний продукт'; *match-maker* тех. 'стругальний шпунтувальний станок'; 'сват'; 'сваха'; *pacemaker* (= *pace setter*) 1. 'той, хто задає тон'; *she is a pacemaker in fashions* 'вона задає тон у моді'; 2. мед. 'електрокардіостимулятор'; 'електронний стимулятор серця'; 3. фізіол. 'пейсмеркер', 'водій ритму', 'ритмоводій', 'пейсмеркерний механізм мозку'; *sun-seeker* 1. 'мисливець за сонцем' (про курортника і т.ін.); 2. косм. 'фотоелемент астроорієнтації, що стежить за Сонцем'; *truckdriver* 1. амер. 'водій вантажівки'; 2. жарг. 'пілот важкого літака'; *water-finder* 1. 1) 'шукач води'; 2) 'розвідник джерел водозабезпечення'; 2. горн. 'прилад для визначення води у нафті'.

До групи слів зі значенням механізму, засобу, інструмента дії ("nomina instrumentalis"), мети, призначення можна віднести лексеми типу: *head-counter* 1. 'лічильник при переписі населення, опитування громадської думки і т. ін.'; 2. 'лічильник голосів', 'лічильник виборчої комісії'; *humane-killer* 'засіб для безболісного умертвіння тварин'; *nose-nippers* pl 'пенсне'; *pinholder* 'ваза з загостреннями для насаджування зрізаних квітів'; *press-fastener* 'кнопка для одягу'; *ticket-writer* 'шрифтовик' (пишучий цінник і т. ін.); *time-saver* 'пристрій, прилад для економії часу і т. ін.'; *water-cooler* 1. 'термос для холодної води'; 'фляга-термос'; 2. 'бачок з охолодженою водою для пиття' (в закладах, потягах і т. ін.); *atom-smasher* фіз. 'прискорювач ядерних частинок'.

Серед структурно-складних лексем с формантом -er зі значенням агентивності при вказаному об'єкті слід виділити групу лексем, які належать тільки до семантичного поля імені діяча ("nomina agentis"): *bill-sticker* 'розклеювач оголошень'; *blockbuster* 'спекулянт міською нерухомістю' (домами, ділянками); *harness-maker* 'шорник'; *newsreader* 1. 'диктор останніх новин' (радіо або телебачення); 2. 'радіокоментар'; *floorwalker* амер. 'черговий адміністратор магазину'; *ratcatcher* 'крисолов'; 'дератизатор', 'знищувач гризунів'; *house-holder* 1. 1) 'домовласник', 'домогосподар'; 2) 'наймач будинку', 'квартирнаймач'; 2. 'голова родини'; *number-runner* 'збирач ставок в нелегальній лотереї'; *rain-maker* 1. 'чарівник', 'шаман, що надсилає дощ'; 2. 'спеціаліст по штучному утворенню дощу'; *sodbuster* 'землевласник', 'хлібопахар'; 'фермер, який займається польовими культурами'; *stall-reader* 'любитель читати книжки у книжковому магазині, біля книжкового кіоску'; *wigmaker* 'майстер по париках'; *whip-cracker* 1. 'погонич з бичем'; 2. 'любитель показати свою владу', 'самодур'; *tea-taster* 'дегустатор чаю'; *bird-fancier* 1. 'любитель птахів', 'птахівник'; 2. 'продавець птахів'; *law-giver* 'законодавець' (...*law-giver confuses Moses and Jesus (Morning Stars, 1984, March 6)*); *dog-buster* (зах.-амер.) 'той, хто привчає собак ходити в запряжці' (*The team was the constant centre of a worshipful crowd of dog-busters and mushers (J. London)*).

Слід відзначити, що серед слів на -er явно переважають похідні від дієслівно-іменникових сполучень: *baby-kisser* 'кандидат, який балотується на виборах'; *carpet-sweeper* 'пилосос', 'щітка для килима'; *book-binder* 'палітурник'; *baby-sitter* 'няня або дівчинка-школярка, яка приходить і залишається з дітьми за плату'; *cattle-leader* 'ніздрьове кільце, яке вдягається бикам'; *cattle-lifter* 'викрадач худоби'; *end-consumer* ел. 'кінцевий споживач'; *mine-layer* військ. 'мінний загороджувач'; *backdigger* тех. 'зворотна лопата (тип екскаватору)'; *file-closer* військ. 'той, хто замикає'; *file-cutter* 'насікальний напилків'; *file-leader* військ. 'головний' (загону); 'той, хто направляє' (колони по одному); *proof-reader* 'коректор'; *gold-beater* (= *gold-driver*) 'золотобоець'.

Деякі лексеми вказаного типу є метафорично вмотивованими: *beetle-crusher* жарт. 1. 'ножища'; 2. 'чоботище'; *ear-catcher* 'нав'язлива мелодія'; *bridge-builder* 1. 'будівник моста'; 2. перен. 'прихильник "наведення мостів" (між противниками)'; *earthshaker* 1. 'приголомшлива подія, дещо разюче'; 2. 'докорінний перелом'; 'епохальний перелом'; *gate-crasher* розм. 1. 'присутній на вечорі без запрошення', 'незваний гість'; 2. 'глядяч без квитка', "заєць"; *jaw-breaker* 'важке для вимови слово'; *pea-souper* 'густиий жовтий туман'; *spine-chiller* 'книга або фільм, від яких йде мороз по шкірі'; *comma-counter* 'педант'; *star-gazer* 'непрактична людина'; *pub-crawler*, *wine-biber* 'п'яничка'; *widow-maker* жарг. 'небезпечна справа', "труна" (несправний станок, нависаюче дерево і т. ін.); 'дещо загрозливе для життя' (море і т. ін.); *wonder-worker* 1. рел. 'чудотворець'; 2. перен. 'людина, яка творить дива' (про лікаря, вченого і т. ін.); *bench-warmer* спорт. 'запасний гравець' (який рідко грає); *rainbow-chaser* 'мрійник'; 'той, хто ганяється за недосяжним'.

Серед структурно-складних одиниць, що аналізуються, виявлені лексеми з ідіоматичним значенням. Наприклад: *wind-cheater* 'плащ до колін'; *back-hander* 'удар тильною частиною руки'; *bobby-soxer* 'дівчинка-підліток'; *gutfighter* 'противник, який не дає пощади'; *can-carrier* 'людина, яка несе відповідальність за чужі помилки'; "козел-відпущення"; *free-loader* 'нахлібник'; 'любитель випити і закусити за чужий рахунок'; *day-dreamer* 'мрійник', 'фантазер'; *sandbagger* амер. 'грабіжник, який користується мішком з піском' (для нанесення удару); *brainteaser* розм. 'головоломка'; *stripteaser* 'виконавиця стриптизу', 'танцівниця, яка (повільно) роздягається під музику'; *last-ditcher* 'вперта, настирна людина' (пор. *last-ditch* 'відчайдушний,

здійснений в останній момент'); *hijacker* амер. розм. 'бандит', 'грабіжник, який нападає на автомобілі й т. ін.'; *moonshiner* амер. розм. 1. 'самогонник'; 2. 'контрабандист, який ввозить спирт'; *ape-hanger* 'високе кермо на велосипеді'; *mind-blower* "галюциноген"; 'наркоман'; *lotus-eater* 1. 'дозвільний мрійник'; 'людина, яка живе в своє задоволення'; 2. др.-грец. міф. 'логофаг'; 3. 'людина, яка не пам'ятає минулого'; *lockstepper* амер. жарг. 'ув'язнений', 'тюремна пташка'; *water-cracker* 'сухе печиво' (на воді); *freebooter* 'грабіжник', 'пірат', 'флібустьєр'; *beach-comber* 'бродяга на узбережжі, який живе випадковими заробітками', "біч"; *jet-setter* 'завідник модних курортів', 'людина, яка належить до вузького кола багатих мандрівників' (пор. *jet-set* п 'вузьке коло багатих мандрівників' (які літають на реактивних літаках на престижні курорти і т. ін.)); 'обрані'; 'еліта'; *brown-bagger* "зубрило" (за коричневим портфелем, з яким він ніколи не розлучається); *beef-eater* 1. 1) 'лейб-гвардієць' (при англійському дворі); 2) 'біфітер', 'солдат охорони лондонського Тауера'; 2. 'м'ясоїд', 'ненажера' (про ненажерливого прислугу); 3. амер. жарг. 'англієць'.

Багато із структурно-складних одиниць з формантом -er мають яскраво виражений розмовний характер, що підтверджено відповідною статтею в словнику: *pot-boiler* розм. 1. 'халтура'; 2. 'халтурник'; *penny-buster* розм. 'булочка', 'хлібчик' (цінною в пенні); *penny-pincher* амер. розм. 'скнара', 'скупердяй'; *bean-eater* амер. жарг. "бобоїд" (прізвисько м. Бостона); *cliff-hanger* амер. жарг. 1. 1) 'сенсаційний роман'; 2) 'захоплюючий пригодницький фільм'; 2. 'кінцеві рядки (розділу і т. ін.), що залишають читача в напруженні'; *ratracer* розм. 1. 'безпощадний конкурент'; 'бере за горло' (в боротьбі за наживу і т. ін.); 2. 'замотаний, засмиканий іногородній пасажир'; *page-turner* розм. 'захоплююча книга'; 'роман – не відірвешся'; *money-spinner* розм. 'прибуткова справа'; *eye-catcher* розм. 'дещо, що кидається в очі'; *eye-popper* розм. 'приголомшлива подія'; 'очі вилупиш'; *eye-opener* амер. розм. 'приголомшлива новина'; 'сенсаційне повідомлення або викриття'. Особливо яскравий емоційно-оцінний окрас лексем, що виникають у сфері сленгу. В американському слензі є чимало слів з негативною конотацією, яким властивий явно вульгарний або жаргонний відтінок і деякі використовуються лише з метою надати мові грубо-фамільярного тону або в погоні за новизною та оригінальністю (*ambulance-chaser* 'адвокат, який веде справи вуличного руху'; 'людина, яка ліниво працює'; *hay-maker* 1. 'робітник на сінокосі'; 2. сленг. 'сильний, приголомшливий удар'); *pot-hunter* 1. 'мисливець, який порушує правила мисливства та вбиває будь-яку дичину без розбору'; 2. розм. "мисливець за призами" (спортсмен, який бере участь у змаганні заради отримання призу). Сленгізм *cradle-robber* у відношенні до людини похилого віку, який одружується на молодій жінці або залицяється до неї. Пор.: *baby-snatcher* 1. 'викрадач дітей'; 2. жарг. 'викрадачка малюка' (про стару жінку, яка одружила на собі молодого).

Жаргонні слова зазвичай мають яскраву емоційне забарвлення, відсутнє у його синонімів. Емоційне забарвлення сприяє тому, що слова жаргону проникають у літературну мову, створюючи можливість вираження в останньому відповідних відтінків. Зазвичай жаргонні слова належать до периферійної лексики: *gold-duster* жарг. 'наркоман' (пор.: *mind-blower* "галюциноген", 'наркоман'); *drugpusher* жарг. 'торговець наркотиками'; *beetle-crusher* військ. жарг. 'піхотинець'; жарг. 'поліцейський'; *frog-eater* жарг. 'жабник', 'француз'; *flat-hatter* ав. жарг. 'відважний льотчик', 'авіаліхач'; *back-breaker* жарг. 1. 'міцний горішок', 'важка задача'; 2. 'виснажлива робота'; *boot-licker* жарг. 'підлабузник', 'підлесник', 'підлиза'; *egg-sucker* 1. прост. 'тукан' (птаха); 2. жарг. 'підлабузник', 'підлиза'; *paperhanger* жарг. 'шахрай, який підроблює чеки'; *easy-rider* амер. жарг. 'бабій', 'розпусник', 'жеребець'; *cookie-pusher* (= *cooky-pusher*) амер. розм. 1. 'дамський догідник'; 2. 'підлабузник', 'підлиза'; 3. 'пестуха', 'слабак'; 4. дип. жарг. 'дипломат-білоручка'; 'працівник закордонної служби, який цікавиться тільки протокольними записами'; *eye-opener* жарг. 'ковток спиртного' (щоб похмелитись); *bootlegger* жарг. 1. 'торговець контрабандними спиртними напоями'; 2. 'торговець забороненими товарами' (*There wasn't a bootlegger or gambler among them* (DW, June 24, 1972)); *block-buster* 1. жарг. 'бомба великого калібру'; 2. 'кіно, кінофільм, який дорого коштує і відрізняється повнотою постановки' (*Even Shakespeare was hardly seen except in monstrously overblown "prestige" blockbusters at Beerbohm Three's His Majesty's* (Morning Star, 1984, Febr.2)); *world-beater* жарг. 1. 'чемпіон світу'; 2. 'артист, музикант і т. ін. світового класу'; 3. 'дещо надзвичайне'; *the story is a world-beater* 'відмінна розповідь'; 'розповідь що треба' (*World-beater engine plant set to close* (Morning Star, 1984, June 22)). Жаргонізми, сленгізми, як і багато експресивно-забарвлених елементів усно-розмовного типу мови, належать до нестандартних шарів словникового складу, а їх "вузький" узус і комунікативний статус обумовлені потребою в спеціалізованих засобах вираження різних типів інформації та засобів різної стилістичної і соціальної тональності.

Наступна група складних іменників існує не для позначення функції у власному смислі слова (професія, посада, соціальний стан...), а характеризує особу за її поведінкою, переважно в негативному сенсі. Таким чином, ці іменники з негативним оцінним значенням служать для характеристики особи за його поведінкою і в той же час деякі з них вказують на діяча й об'єкт дії ("*nomina agentis*"): *saber-rattler* 1. 'мілітарист'; 2. 'підпалювач війни'; *place-hunter* 'кар'єрист'; *place-seeker* 'кар'єрист', 'пролаза'; *death-hunter* 'мародер, який оббирає вбитих на полі битви'; *soft-soaper* 'підлабузник', 'підлесник'; *free-leaver* 'жуїр', 'бонвівант'; *money-maker* 1. 'накопичувач', 'здирик'; 2. амер. 'вигідна прибуткова страва'; *money-grubber* 'здирик'; *eye-server* ('*eye-waiter* рідк.) 'нерадивий слуга' (який працює лише тоді, коли за ним слідкують); *mischief-maker* 'інтриган', 'баламут'; *trouble-maker* 'порушник спокою, порядку', 'баламут'; *freeloader* жарг. 'нахлібник'; 'любитель випити і закусити за чужий рахунок'; *panhandler* амер. розм. 'жебрак'; *name-caller* 'той, хто сварить і ганьбить'; *whistle-blower* жарг. 1. 'донощик', 2. 'викривач', 'сигналізатор'; *strike-breaker* 'штрейкбрехер'; *petmapper* амер. 'викрадач собак та кішок' (для перепродажу).

Значна частина іменників типу, що розглядається, в яких є суспільна потреба, стає надбанням мови, друга ж частина лексем, які утворені в розмовній мові або в письмовій мові (головним чином у текстах художніх, суспільно-політичних і публіцистичних творів), функціонує в ролі оказіональних слів. Серед лексем, які отримали статус сталих одиниць, значне місце займають утворення, що належать до "газетизмів" і являють собою своєрідні конденсати вільних і сталих словосполучень, ідіоматичних виразів і фразеологічних зворотів: *six-pager* газета на шести смугах; *bell-ringer* 'продавець, який доставляє товари додому'; 'місцевий політичний діяч'; *pipe-layer* 1. 'трубоукладач'; 2. амер. 'той, хто займається політичними махінаціями, інтригами'; *muck-raker* 'той, хто завзято розслідує, викриває (в пресі) темні махінації чиновників і політиканів'; 'розгрібач бруду', 'любитель сенсаційних викриттів' (особ. про журналістів); *newswriter* 1. 'репортер'; 2. (газетний) 'кореспондент'; *penny-a-liner* 'другорядний журналіст', 'писака', 'літературний поденник'; *back-bencher* 'рядовий член парламенту'; *bridge-builder* 'людина, яка наводить мости'; *backgrounder* амер. 1. 'прес-конференція інформаційного характеру'; 'роз'яснення позиції уряду' (журналістами); 2. 'пам'ятна записка, яку роздають журналістам, з викладенням позиції уряду' (в будь-якому питанні); *handshaker* презир. 'рукопотискувач'; 'людина, яка заробляє популярність спілкуванням з широкою публікою' (перев. про політикана); *peacekeeper* 1. 'страж миру'; *the UN as a peacekeeper* 'ООН як орган, який стоїть на варті миру' (той, хто охороняє мир); 2. рл. 'війська з підтримки миру'; *Canadian peacekeepers* 'канадські війська, що входять у сили ООН з підтримання миру'; *keynoter* 'основний доповідач', 'оратор, який виступає з вступним словом або з програмною промовою'; *soft-liner* політ. 'прихильник "м'якої" лінії або політики'; 'противник застосування сили при вирішенні конфліктів' (пор. *soft line* політ. "м'яка" лінія, 'стримана, помірна, політична лінія або тактика'); *hard-liner* розм. 'прихильник "жорсткої" лінії або політики'; 'противник угоди, компромісів'.

До структурно-складних новоутворень, не зареєстрованих словниками, можна віднести лексеми типу *soft-lander*, *milk-snatcher*, *bomb-maker*: *The Soviet 6-kopek stamp features a Mars soft-lander (Daily World, 1978, Oct. 12)*. ...*the real history of a politician who established her reputation is Maggie Thatcher – the milk-snatcher (Morning Star, 1979, Oct. 22)*. *The real criminals are the bomb-makers (Morning Star, 1982, Dec. 1)*. Багато утворень типу *left-hander*, *back-bencher*, *pace-maker*, *holidaymaker*, *film-maker*, *people-killer* підлаштовуються до існуючих у мові моделей і входять до словотворчих парадигм без складних дієслівних корелятивів. Цим словам властива прозорість і мотивованість їх лексичного значення, що пояснюється наявністю живих зв'язків цих слів з вільними словосполученнями співвіднесеної моделі.

В авторських неологізмах дуже часто суфікс *-er* оформлює речення або фразу: *some people are do-it-some-other-timers. Some others are do-it nowers (O. Nash)*. Гетерогенна валентність спостерігається і в інших неологізмах, утворених шляхом афіксації: *stay-up-nighters* – досл. "всю-ніч-неспальщики", *art-for-arters* – досл. "мистецтво-для-митця", *in-betweeners* – "двоосібник". *Billy swore at one of the bob-a-day-ers who got in their way (D. Cusack)*; *bob-a-day-ers* 'пенсіонери, які отримують по шилінгу в день за виконання чорної роботи'. Системні оказіоналізми за своєю структурою відповідають як продуктивним моделям сучасної англійської мови, так і закономірностям їх заповнення. Багато оказіоналізмів фактично являють собою порушення правил семантичного узгодження і, як правило, в мові довго не затримуються. Різноманітність і широта словотвірної бази, природно, позитивно впливають на передбачуваність утворення значної кількості слів цього типу, прогнозування розвитку всієї моделі в цілому.

Однак для того щоб нові структурно-складні слова прищеплювалися, потрібні сприятливі умови, які сприяють прийняттю цих слів. До таких умов належать: 1) повна відсутність слова для позначення будь-якого поняття, 2) незадовільні якості існуючого в мові слова (неблагозвучність, нагромадження структури і т. ін.), 3) лінгвістична перевага інновації, що пропонується, над колишнім способом номінації, 4) прихильна суспільна думка стосовно запропонованої інновації, 5) "зелена волиция" в пресі.

Композити і парасинтетичні одиниці із суфіксом *-er* живаються в розмовно-побутовому, узуально-белетристичному, газетно-публіцистичному і науковому стилях, оскільки вони виконують не тільки інтелектуально-комунікативну, але й логіко-афективну функцію.

Існуючі дослідження обмежуються, як правило, вивченням денотативного значення. Конотативний же аспект семантики композитних дериватів, їх особлива емоційно-експресивна і стилістична функція майже не досліджені у сучасній англійській мові. Необхідно відзначити важливість і маловивченість екстралінгвістичного, конотативного і соціокультурного аспектів семантики номінативних мовних одиниць, які можуть слугувати основою для подальших і більш поглиблених досліджень у цій галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Мешков О.Д. Проблемы композитной семантики (на материале субстантивного словосложения английского языка): Автореф. дис.... докт. филол. наук: 10.02.04. – М., 1988. – 38 с.
2. Омельченко Л.Ф. Английская композита: структура и семантика: Дис. ... докт. филол. наук: 10.02.04. – К., 1989. – 493 с.
3. Пупченко Б. В. Соотношение морфемной и словообразовательной структуры в современном английском языке (на материале сложных образований с суффиксом *-er*): Дис.... канд. филол. наук: 10.02.04 – Л., 1969. – 185 с.
4. Omelchenko L., Goncharova T., Medvedeva L. Axiological and Pragma-Stylistic Aspects of Phraseological Compounds with the Suffix *-er*. // Друга міжнародна наукова конференція дослідників англійської мови "Прагматика у межах та поза межами". – Харків, 28-29 травня 2001 р. – Харків: ХНУ ім. В.М. Каразіна. – 2001. – С.56-59.

5. Гончарова Т.В. Лінгвоаксіологічна семантика агентивних номінативних одиниць із формантом -er у сучасній англійській мові: Автореф. ... дис. канд. філол. наук: 10.02.04. – Донецьк, 2006. – 18 с.
6. Смирницкий А.И. Лексикология английского языка. – М.: Изд-во лит-ры на иностр. яз., 1957. – 287 с.
7. Янукян Т.Г. Функціонування суфікса -er із значенням особи в різних субмовах німецької і англійської мов // Матеріали міжвузівського лінгвістичного семінару. – Донецьк: Донецький держ. ун-т., 1970. – С. 125-132.
8. Карашук П.М. Аффиксальное словообразование в английском языке. – М., 1965. – 85 с.
9. Шахрай О.Б. К вопросу о суффиксальной полисемии и омонимии (на материале субстантивного суффикса -er в современном английском языке). – НДВШ, ФН, 1969. – №6. – С. 129-133.
10. Дополнение к Большому англо-русскому словарю: В 2 т. / Под общ. ред И.Р. Гальперина. – М.: Рус.яз., 1980

Матеріал надійшов до редакції 17.04.2006 р.

Омельченко Л.Ф., Соловьёва Л.Ф. Лексическая семантика и структура английских сложных и сложнопроизводных лексем с суффиксом –er.

Статья посвящена лексической семантике и анализу структуры английских сложных и сложнопроизводных лексем с суффиксом –er. В статье рассмотрены модели образования производных существительных, где упомянутый суффикс считается одним из самых продуктивных для обозначения деятеля.

Omelchenko L.F., Solovyova L.F. Lexical semantics and structure of English compound and derivational compound lexemes with the suffix –er.

The article is dedicated to lexical semantics and analyses the structure of English compounds and compound derivatives with the suffix –er. It centers on the models of derivative noun formation where the given suffix is considered to be one of the most productive word-forming agent suffixes.